

# Nemirni afriški kontinent

## IZVLEČEK

Prispevek analizira geopolitično dinamiko afriških držav. Večina "črne celine" je v zadnjih desetletjih preživela eno od oblik državlanske krize – od uporov in lokalnih konfliktov do dolgotrajnih državlanskih vojn in meddržavnih spopadov. Te okoliščine močno oblikujejo družbene razmere, krnijo gospodarsko moč in povečujejo že tako prisotni problem revščine. Krizna in postkrizna območja Afrike so prej značilnost kot izjema.

*Ključne besede: Afrika, politična geografija, geopolitika, krizna območja, narodno vprašanje.*

## ABSTRACT

Turbulent Africa – Geographical Viewpoints on Crisis Areas in Africa

The paper is analyzing the geopolitical dynamics of african nations. The majority of "black continent" survived one of forms of nation/state crisis in last decades, from short local rebellions to long civil wars and inter-state conflicts. Those circumstances have strong impacts to social relations, economic development and international position of african states/nations. There are many people in those crisis- and post-crisis areas living below the poverty level because of that.

*Key words: Africa, Political Geography, Geopolitics, Crisis Areas, Ethnic Studies.*

Avtor besedila:

JERNEJ ZUPANČIČ, dr. geogr.

Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta  
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

E-pošta: jernej.zupancic@guest.arnes.si

Avtorji fotografij:

SIMON KUŠAR, JURIJ SENEGAČNIK, VOJKO STRAHOVNIK, KATJA VINTAR MALLY

COBISS I.04 strokovni članek

## Geografski vidiki kriznih območij v Afriki

V evropskih očeh je Afrika še danes najpogosteje pojem revščine in konfliktov; tipičen "tretji svet" z izpostavljenimi težavami, ki jih radi stereotipno pripisujemo kolonialni dediščini in rivalstvu glavnih svetovnih igralcev še izza časa polpretekle ideološko-gospodarske blokovske polarizacije. Če k temu pripišemo še neugodne posledice globalnih podnebnih sprememb in množičnost nekaterih bolezni, dobi Afrika še bolj negativno podobo. Večina "črne celine" je v zadnjih desetletjih preživela eno od oblik državlanske krize od uporov in lokalnih sporov do dolgotrajnih državlanskih vojn in meddržavnih spopadov (22). Te okoliščine močno oblikujejo družbene razmere, krnijo gospodarsko moč in povečujejo že tako prisotni problem revščine. Afrika ima izmed vseh celin največji delež prebivalstva (okrog 580 milijonov ali 67 %) oziroma okrog 60 % površin (približno 18 milijonov km<sup>2</sup>), ki nosijo vse značilnosti konfliktnih in postkonfliktnih stanj (vštete so države, kjer se je leta 2011 še odvijal neposredni spopad, upor, večji nemiri ali pa so bile v državi pomembnejše prisotni elementi postkonfliktnih stanj, na primer veliko število beguncev v neurejenih razmerah, kaotično stanje državnih uprav, neurejene gospodarske razmere in podobno) in so prej tipičen kot izjemen pojav.

V nadaljevanju želimo na kratko predstaviti poglobitve poteze geopolitične sestave Afrike, analizirati dinamiko politično-teritorialnega razvoja in s tem korenine današnjih kriznih pojavov. Zaradi omejenega prostora se žal ne bo mogoče spuščati v podrobnosti, niti ne v spopade same, temveč pojasniti predvsem geografsko ozadje sporov, anatomijo afriških držav in geografske posledice lokalnih vojn in raznolikih spopadov.

## Politično-teritorialni razvoj afriških držav in nastanek kriznih območij

V geopolitičnem smislu je Afrika zapleten del svetovne periferije (3). Severni del tvori kompakten arabsko-islamski lok, ki se razteza proti Jugozahodni Aziji, proti jugu pa tvori širok prehodni pas, v katerem se islamski element prepleta z etnično raznoliko podlago ljudstev saheljskega in podsahelskega pasu, dokler ne trči na izrazito pisano paletu narodov krščansko-animističnega bloka Podsaharske Afrike. Stare civilizacije severnega dela kontinenta (egiptovska, kartažanska) so prihajale v stik s he-

nizmom in postale del rimskega imperija. Kasneje jih je prekril arabski islam in jih povezal v navidezno trdno celoto, v resnici pa krhek ter labilen panarabski svet. Politično-teritorialno so ga razdelile in razmejile evropske kolonialne sile, potem ko so ga postopoma iztrgale otomanskemu imperiju. Evropske kolonialne sile so v enaki meri določile tudi politični zemljevid Podsaharske Afrike, saj je bila celina na začetku 20. stoletja skoraj v celoti razdeljena med Veliko Britanijo in Francijo. Vsaka od njiju je namreč uspela pridobiti skoraj tretjino afriškega ozemlja. Ostalo so si razdelile Nemčija, Italija, Španija, Portugalska in Belgija. Izjemi sta le dve afriški državi: Abesinija (današnja Etiopija) in Liberija, ki sta uspeli ohraniti neodvisnost tudi v času kolonizacije Afrike.

Politični zemljevid Afrike je mlad. Večina držav je dosegla osamosvojitve v sedanjih državnih okvirih šele po drugi svetovni vojni, in sicer v obdobju med letoma 1951 in 1975. Samostojnost so prve dosegle severnoafriške države (sredi petdesetih let 20. stoletja), ki so se v valu uporov organizirano uprle francoski, angleški in španski oblasti. Veliki val osamosvojitve je sledil leta 1960 in v naslednjih letih. To kratko obdobje so zgodovinarji pozneje imenovali "rojstvo Afrike".



Slika 1: Ostanke starodavne Kartagine (foto: Vojko Strahovnik).



Slika 2: Afrika je pomemben izvoznik surovin, pa tudi dragocenih kamnov. Na sliki je rudnik diamantov Cullinan v Južnoafriški republiki, kjer je bil leta 1905 izkopen največji diamant na svetu (foto: Katja Vintar Mally).

Le portugalske posesti (Gvineja Bissau, Zelenortske otoki, Angola in Mozambik) so morale počakati do leta 1974 oziroma 1975. Egiptu se je uspelo izpod angleškega protektorata iztrgati leta 1922. Za osamosvajanje so bile bolj kot enotna odporiška gibanja (z izjemo severne oziroma t. i. arabske Afrike) zaslužne razmere znotraj kolonialnih sil. Njihove temelje sta zamajala zlasti dva procesa: začasni poraz med drugo svetovno vojno, še bolj pa rast domače intelektualne elite (15). Bistven je bil tudi ideološki vpliv, občasno povezan z izdatno gospodarsko in vojaško pomočjo komunističnih držav, predvsem Sovjetske zveze in njenih satelitov (10).

Osamosvojitve ni prinesla ne miru in ne blagostanja. Kolonialnega izkoriščanja je bilo sicer konec, a s tem se je prekinil tudi pretok inovacij in investicij. Zaradi gospodarskih koristi so morale kolonialne sile vlagati v infrastrukturo in izobraževanje. Zaostrene socialne razmere so zelo ustrezale ideologiji revolucionarnih poskusov in marsikje je imel protikolonialni odpor poteze socialističnih revolucij. Tretji sklop dejavnikov sestavljajo spremembe v afriški družbi, ki se je z oblikovanjem intelektualne, uradniške in gospodarske elite začela zavedati svojih želja in potreb ter posta-

vila temelje za izoblikovanje "modernih" narodov. Proces etnizacije afriških ljudstev je bil v svetovnem merilu že nekoliko prepozen. Prav z razumevanjem nacionalizmov afriškega tipa je mogoče pojasnjevati številne državljanske vojne, ki so se vnele od posameznih osamosvojitvev dalje. Z osamosvojitvijo so posamezna območja postala države in z vključitvijo v mednarodno organizacijo "nacije".

Afriške države so podedovale politične meje iz kolonialne dobe. Le redke so bile kolikor toliko etnično homogene. Ponekod so se osvobodilne vojne po dekolonizaciji prelevile v državljanske medetnične spopade, še zlasti če so imela posamezna ljudstva v kolonialni dobi določene privilegije. Za utrditev oblasti so politične elite sledile ponudbam tujih sil po gospodarski in vojaški pomoči. Pri tem je imela precej uspeha zlasti Sovjetska zveza in njeni politični sateliti. V afriških državah so se pričele utrjevati različne diktature, proti katerim je – zopet tudi zaradi posrednega vmešavanja tujih sil – nastal odpor in državljanske vojne (12). Ni mogoče reči, da bi bili nacionalizmi afriških ljudstev, ki so z družbeno modernizacijo in politično afirmacijo po uspehu nad kolonialnimi silami postajali de facto narodi, kak "zahodni" izum. Toda dejstvo

je, da je določen kaos ustrezal tako "zahodu" kakor "vzhodu", ki sta nazivno zaradi ideoloških (demokracija proti socializmu), dejansko pa zaradi geopolitičnih razlogov večje uporabljala Afriko za svoj strateški poligon (16). Iskanje političnega in vojaškega tutorstva ni bila svobodna izbira, temveč preživetvena nuja. Od povezave z močnimi zunanji silami je bil namreč odvisen sistem pomoči. Ta pomoč je bila za razvite države dolgoročna poslovna naložba, ki je bila lahko uspešna le v primeru ustreznih političnih in celo vojaških (varnostnih) garancij. Sistem pomoči, namenjen okrepitvi domačega gospodarstva, infrastrukture in vzpostavljanje določene mere gospodarske avtonomije in samozadostnosti, je pogosto prehajal v svoje nasprotje: afriške države so postajale trajno odvisne od sistema razvojnih pomoči (19).

Končno je potrebno omeniti še obdobje globalizacije in zanjo značilne dejavnike. To obdobje časovno sovпада z razpadom svetovne ideološke polarizacije, ki je bilo značilno za obdobje hladne vojne in nastop tehnoloških inovacij v informacijski tehnologiji. Tržišče t. i. zahoda se je močno razširilo, kar je v kratkem času prisililo kapital k premestitvi industrije v manj razvita okolja, predvsem v Azijo in Latinsko Ameriko. Afriške države so imele od tega le malo koristi, saj so glavni izvozni artikli večine afriških držav mineralne, energetske in prehranske surovine ter industrijski polizdelki. Razvojni razkorak se je še povečal, ker je nizka cena nekaterih surovin zmanjšala zaslužke. Verjetno je treba del poslabšanja gospodarskih možnosti pripisati tudi neoliberalističnemu konceptu gospodarstva (1).

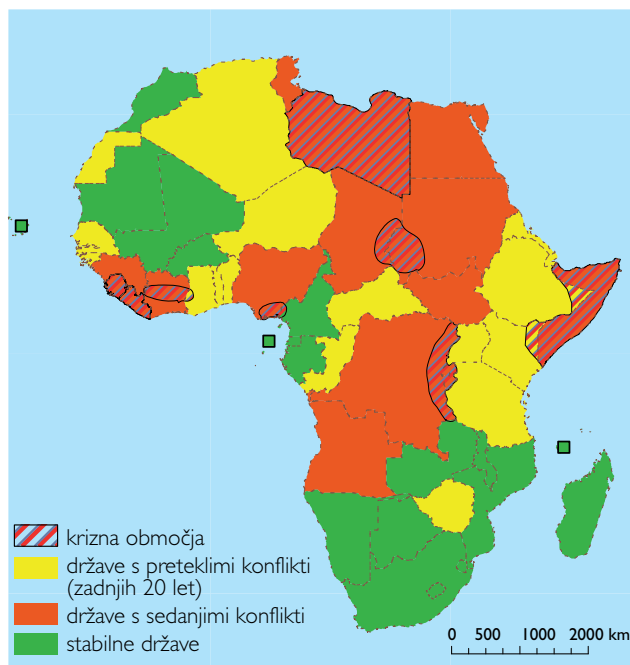
Tretja sila, ki se prav tako uveljavlja v najnovejši dobi na afriških tleh, so "azijski tigri". Gre za gospodarsko rastoče sile Južne in Vzhodne Azije, na čelu katerih izstopata Kitajska in Indija, sledita pa jim Koreja, Malezija in Vietnam. Te države so bile zaradi nizke cene delovne sile najprej konkurenca afriškim državam, danes pa se že uveljavljajo kot nosilci kapitala in tehnologije.

Pri proučevanju afriških kriznih območij je zato potrebno upoštevati širok nabor vplivov. Nekateri so oblikovali kolonialno dediščino (kolonialno upravo, plantažno gospodarstvo, infrastrukturo, šolski sistem, predelovalno industrijo), drugi so vplivali na posamezne družbene strukture ali cele etnične skupnosti v času osamosvajanja. Posebno vprašanje je postopno vzpostavljanje odvisnosti različnih vrst prek sistema

tuje pomoči. V tem pogledu je posebej dramatična prehranska odvisnost.

Kljub individualnosti posameznih kriznih območij lahko z nekaj poenostavljanja ločimo tri tipe kriznih in postkonfliktnih območij, ki so tudi značilno conalno razporejeni:

1. državne krize zaradi t. i. arabskih vstaj na severnem arabsko-islamskem loku;
2. ideološko-kulturni spopadi v predelu Sahelske in Podsahelske Afrike;
3. medetnični spopadi v državah Podsaharske Afrike.



Slika 3: Tipi držav in krizna območja v Afriki.

## Upori proti diktaturi na arabsko-islamskem severu

Leta 2011 je vrsto arabskih držav v Severni Afriki in Jugozahodni Aziji zajel val množičnih demonstracij proti domačim diktaturam. Silovitost tega procesa in njegova geografska razširjenost je podrla pričanje o monolitnosti arabskih družb in njihovo domnevno protizahodno usmerjenost. Interpretacije vzrokov "arabske pomladi" so precej različne, od tega da gre (zopet) za eno izmed "uvoženih" revolucij pa do avtentičnih demokratičnih gibanj. Opozoriti je potrebno na podcenjevanje zlasti socialnih sprememb arabskih družb in bistveno spremenjene geopolitične okoliščine.



Slika 4: Polkovnik Moamer el Gadafi je bil dolgoletna osrednja ikona Libije. Ob praznovanju obletnice prevrata leta 2007 je našel svoje mesto tudi na obzidju Rdeče utrdbe (narodnega muzeja) v Tripoliju (foto: Simon Kušar).

Severnoafriške arabske države se po politični tradiciji in gospodarski strukturi precej razlikujejo. Države Magreba (arabsko: zahod; Maroko, Tunizija in Alžirija) imajo poleg Berberov in Tuaregov tudi Arabce. Te države so dedinje arabske islamizacije in poznejših samostojnih državnih tvorb, ki so šele proti koncu 19. stoletja prišle pod francosko oziroma špansko (del Maroka) posest. Predvsem v priobalnem in atlaškem delu Tunizije ter Alžirije so doživeli tudi intenzivno francosko kolonizacijo. Francosko prebivalstvo se je po osvobodilni vojni (1954–1962) večinoma umaknilo. Od vseh magrebskih držav je imela najboljše odnose z evropskimi državami kraljevina Maroko, medtem ko je bila Alžirija, verjetno tudi zaradi zgodovinskega spora z vplivno evropsko silo Francijo, veliko bolj previdna. Tunizija je bila ves čas odprta do Evrope in zato privlačna za evropske turiste.

Libija ima precej samosvoj politični razvoj. Glavnino prebivalstva sestavljajo arabizirani Berberi. Libijo je v 16. stoletju vključila v svoje okvire Turčija, v 19. stoletju pa se je zanjo začela potegovati Italija in jo

1912 formalno in šele leta 1939 tudi dejansko obvladala. Kmalu po drugi svetovni vojni (leta 1951) je Libija postala neodvisna kraljevina, leta 1969 pa je oblast prevzel Moamer el Gadafi. S sovjetsko pomočjo je pretrgal stike z Združenimi državami Amerike in Veliko Britanijo, poddržal industrijo in rudarstvo ter uvedel osebno diktaturo (12). Na oblasti je bil do jeseni 2011, ko je bil njegov režim strmoglavljen.

Še toliko bolj poseben je Egipt, po prebivalstvu druga največja država Afrike. Pod arabsko islamsko kapo se skriva ena najstarejših civilizacij na svetu, ki je bila v antiki tesno povezana z grško in rimsko, nato pa arabsko civilizacijo. Turška zasedba v 16. stoletju tako ni pomenila korenitejšega zasuka, še manj pa kratkotrajna francoska napoleonska avantura na prelomu iz 18. v 19. stoletje. Krepitev britanskega vpliva je naposled (leta 1882) privedla do protektorata, ki so se ga znebili leta 1922. Po drugi svetovni vojni so sledili številni vojaški prevrati, v katerih so imeli opazno vlogo sovjetski vplivi (5). Prav sovjetska asistenca je botrovala drzni odločitvi za gradnjo Asuanskega jezua in še nekaterih velikih projektov.



Slika 5: Naserjevo jezero v Egiptu je velik vodni rezervoar, ki je nastal za Asuanskim jezom na reki Nil, enem največjih razvojnih projektov v Afriki (foto: Katja Vintar Mally).

Arabske države so v zadnjih desetletjih doživele korenite družbene spremembe. Nagla rast števila prebivalstva, večanje gostote prebivalstva v mestih, spreminjanje tradicionalne kmečko-obrtniške družbe v industrijsko in storitveno ter večji stik ljudi z zahodno civilizacijo je v domače okvire vztrajno vnašala nove vrednote, ki so se izrazili v valu nezadovoljstva, nemirov, prevratov in celo državljskih vojn. Na arabsko družbo so te spremembe vplivale močnejše, kot se pogosto predvideva. Število izobražencev se je močno povečalo in ponudba delovnih mest jim ni utegnila slediti. Mnogi (ne le izobraženi) so iskali svoje priložnosti na začasnem delu v Evropi, predvsem v državah severno-sredozemskega loka (Španija, Francija, Italija), pa tudi v Srednji in Zahodni Evropi. Iz teh območij prihaja tudi glavna turistov, kar je imelo dolgoročne ekonomske, kulturne in politične učinke (5). Prav tako ne gre zamenjati različnih oblik poslovnega sodelovanja, zlasti v Tuniziji in Egiptu. Po drugi strani so postajale arabske družbe vse bolj gospodarsko ranljive. Ob povečanem številu prebivalstva se je državna usmeritev na uradništvo, naftno industrijo, kmetijstvo in turizem soočala z brezposelnostjo vse bolj izobražene mladine. Naftna industrija je državam še vedno dajala sorazmerno visoke donose, korist pa je imela predvsem gospodarska in politična elita. V teh so hitro prepoznali krivca za svoj brezizhodni socialni položaj in jih v valu protestov odstranili z oblasti. V Libiji

kot najbolj radikalni diktaturi je prišlo do državljske vojne, ki se je končala s porazom vladnih sil in smrtjo dolgoletnega voditelja Gadafija.

Razloge pa je treba iskati tudi v spremenjenih geopolitičnih razmerah. Po desetletjih taktičnega prilagajanja ameriškim (zlasti Egipt in Tunizija) ali sovjetskim vplivom (Libija in delno Alžirija ter nekaj časa Egipt) je panislamska in v manjši meri panarabska povezanost prevladala, delno tudi zaradi razpada Sovjetske zveze (13). Njena naslednica Rusija je gospodarsko in politično močno omejena (njen vpliv na Balkanu se je radikalno zmanjšal in ga je zamenjala ameriška sila) in se v Afriki pojavlja bolj kot konkurent na energetskem tržišču ena od svetovnih političnih sil. Poleg tega so se v z nafto bogatih afriških državah pojavili novi svetovni igralci, zlasti Indija, Kitajska in Južna Koreja, ki ne nastopajo le kot iskalci energetskih dobrin in različnih surovin. To so gospodarstva, ki iščejo prostor za plasiranje svoje tehnologije in kapitala ter širijo tržišča svojih izdelkov (14). "Stoletje Azije", kot je začetek tretjega tisočletja predvidno imenoval Emmot (8), uveljavlja svetovno produkcijsko jedro v vzhodni in južni Aziji, ta pa išče in uveljavlja svoje periferije. Afrika, celina z večstoletno tujo prevlado in vztrajni široki "pas črepinj" (16), je spričo svojega rudnega in energetskega bogastva zaželen tarča, še zlasti ker popušča evropska gospodarska moč in posledično tudi njen vpliv.

## Podsahelska Afrika v spopadu kultur

Sahelski pas, ki tvori prehodno ozemlje med Saharo na severu in predeli savane na jugu, označuje predvsem širjenje puščave proti jugu. Za to niso krive le globalne podnebne spremembe, temveč v veliki meri tudi pretirana paša. Na tem območju prebivalstvo zelo naglo narašča, zato so se močno povečale potrebe po hrani, ki jo tradicionalne oblike kmetijstva ne morejo zagotoviti dovolj. Prebivalstvo različnega jezikovno-etničnega izvora in islamske veroizpovedi se zato pomika proti jugu, kjer se srečuje s pretežno krščanskim prebivalstvom. Pomanjkanje vode in prehranskih virov stopnjuje konfliktnost na tem kulturnem stiku (1).

Poglavitni proces v širokem podsaharskem pasu je (bil) medkulturni in hkrati medetnični spopad, ki je kdaj tudi odgovor na asimilacijske pritiske s strani

političnih elit, oblikovanih v času ob in po osamosvojitvi. Nacionalizmi afriških nedržavnih narodov skušajo oblikovati nacionalne države ali vsaj izsiliti široke avtonomije. Zato so ponekod znotraj državnih ozemelj nastale paradržave, nekateri deli pa so se tudi dejansko osamosvojili. Prvi val spopadov se je odvijal v šestdesetih in sedemdesetih letih, drugi pa v devetdesetih letih 20. stoletja. V Maliju (med letoma 1990 in 1995) in Nigru (med letoma 1991 in 1997) je potekal upor Tuaregov na severu s separatističnimi težnjami (5). V Gani in Slonokoščeni obali je v istem obdobju potekal oster medetnični boj med pretežno muslimanskimi in pretežno krščansko-animističnimi predeli. Prava državljanska vojna se je odvijala v Nigeriji (med letoma 1967 in 1969) po razglasitvi neodvisnosti Biafre na gosto poseljenem jugu (13). V tej najbolj obljudeni afriški državi živi nad 250 etničnih skupin, ki se po veroizpovedi ločijo na: muslimane (približno 43 %, največ Hausa in Fulani), protestante (22 %), katoličane (9 %), precej



Slika 6: Katoliška vera je ena od najbolj dinamičnih verskih skupnosti v Podsaharski Afriki. Na sliki je Katoliška cerkev v Victoriji na Sejšelih (foto: Katja Vintar Mally).

pa je tudi lokalnih krščanskih cerkva (15 %) in opažen delež domačih tradicionalnih verovanj (5). Politično močnejši severni predeli, podprti s sredstvi islamskih arabskih držav, so se skušali uveljavljati na gospodarsko bogatih južnih območjih Nigerije, ki razpolaga z bogatimi viri premoga in nafte ter rodovitnimi kmetijskimi površinami. Pritisk muslimanov, da bi uvedli šeriatsko pravo na celotnem državnem ozemlju in ne le v pretežno islamskih provincah, je zaslužen za spore v tej multietnični državi. Tako se je v delti Nigra razvilo odporiško gibanje s separatističnimi težnjami (5).

Podobni poskusi politično motivirane islamizacije potekajo bolj ali manj na celotnem krščansko-muslimanskem stiku. Slonokoščena obala, Gana, Nigerija, Čad in Sudan so velik in dovolj zgovoren dokaz teh procesov (17). Do sedaj je separatistični podvig uspel v južnem Sudanu, ki je julija 2011 razglasil neodvisnost (6). Leta 1993 se je po dolgi vojni od Etiopije odcepila Eritreja. Priznanje so mednarodni dejavniki povezovali – kakšen paradoks! – z dejstvom, da je bilo to ozemlje nekoč italijanska kolonija in ne del Abesinije (Etiopije).

Zelo podoben argument ima tudi nekdanji britanski del Somalije (Somaliland) na severu, vendar države nihče ne prizna, kljub dejstvu, da je v danih okoliščinah to najbolj stabilen del Somalije (7). Od Somalije se skuša odcepiti tudi Puntland na konici Afriškega roga. Somalijška zgodba je dolga in datira v sedemdeseta leta, ko je Somalija skušala z vojno izsiliti vključitev etiopske pokrajine Ogaden, naseljene pretežno z ljudstvi, ki govorijo somalski jezik. Tako je Somalija ena redkih afriških versko in jezikovno dokaj homogenih držav, ki je posredno zaradi želje po vključitvi vseh Somalcev v eno državo (tipičnega nacionalizma) praktično razpadla in so stare kolonialne meje postale argument nove etnične razpršenosti (4).

Omeniti je potrebno še en element. Kaotične razmere omogočajo vzpon skupinam, ki nimajo političnih ali ideoloških ciljev, temveč izkoriščajo okoliščine brez močne državne oblasti in se na ta način okoriščajo. Odporiške skupine v Liberiji in Siera Leoneju bogatijo ob trgovini z redkimi surovinami (predvsem z diamanti), ob somalskih obalah pa delujejo pirati, ki ropajo ladje na obsežnih vodnih površinah Adenskega zaliva in zahodnega Indijskega oceana (6).

## Tropska Afrika v spopadu nacionalizmov

Nacionalno prebujanje afriških narodov je v primerjavi z evropskimi in azijskimi narodi zapozneno in zato vezano na drugačne družbenopolitične okoliščine, razlikuje pa se tudi v dinamiki. Afriška ljudstva so se preprosto znašla v teritorialnih okvirih kolonialnih političnih meja (9). Razdeljenost ljudstev je zavirala že tako skromne možnosti politične emancipacije, kulturno pa so se bile nastajajoče elite prisiljene nasloniti na kolonialne institucije in njihovo matično evropsko zaledje. Etnije, ki so imele zaradi večje naklonjenosti evropskih kolonizatorjev prednosti pri zaposlovanju v upravi, javnih službah in vojski, so v večji meri sprejele jezik in navade Evropejcev in posredno močnejše razvijale lastno elito (11). Zato se je pogosto zgodilo, da so manjšinske etnije po osamosvojitvi prevzele oblast in skušale v čim krajšem času vzpostaviti ne le politični, gospodarski in kulturni nadzor, temveč tudi prilagoditi standarde in norme v državi svojim potrebam. Ta pristop je naletel na odpor, še posebej če so bila prisotna na primer verska vprašanja. Zato je največ ostrih medetničnih spopadov v severni prehodni coni južno od Sahela.

Mednarodna skupnost je afriške nacionalizme zavirala in jih skušala usmerjati k etnizaciji teritorijev znotraj obstoječih držav. Posebej v mnogonarodnih državah je jezik kolonialnih upraviteljev (p)ostal *lingua franca* vseh in obenem priložnost za obujanje vsaj gospodarskih povezav. Britanski Commonwealth je do neke mere blažil nacionalistične poskuse prebujajočih se narodov. Zaradi gospodarske odprtosti je še vedno omogočal krepitev etničnih elit, ki so potem želele v večji meri unovčiti svoje priložnosti. S tem je bila pot do diktature odprta, še zlasti zaradi pomoči socialističnih držav, kjer je bila lepo vidna povezava med enopartijskim sistemom in diktaturo. Preživetvena strategija posameznika v diktaturah je bila korupcija, ki se je je posluževala tudi politična elita, če je to hotela ostaniti. Zato so afriški nacionalizmi izjemno zapleteni. Še težje rešljivi pa so spori, ki jih posredno in neposredno sprožajo. Nacionalno emancipacijo prekrivajo stare zamere izza kolonialne dobe, zaostrejuje "uvožene" ideologije, konflikte pa zavlačujejo posamezne interesne skupine. Vsekakor je potrebno omeniti tudi veliko slabost Afrike: nezadostno razmerje med produkcijskimi možnostmi in preživetvenimi potrebami. Neredko so medetnični spopadi v senci vtisa, da gre v



vojnah "za vodo in zemljo". Energenti in redki minerali ter druge surovine so prestiž in v spopad zanj v bistveno večji meri vstopajo tuji igralci.

Najobsežnejše krizno območje Afrike je nedvomno vzhodnoafriško višavje, ki se navezuje na obširne predele Konga in nato nadaljuje v Angolo, na sever pa prehaja iz Ugande v južni Sudan. Lacoste jih ima za dva od največjih afriških problemov (13). Žarišč je več in so regionalnega značaja, vendar obstajajo tudi močni medsebojni vplivi. Na visokem robu Kongovske kotline (Centralnoafriška republika, Uganda in Kongo) so se po osamosvojitvi uveljavile diktature, upor proti njim pa je povzročil dolgotrajne državljanske vojne z valovi beguncev, ki so se prelivali v sosednja območja, diktature pa so (zlasti v primeru Ugande) zamenjale nove diktature. Vlogo posrednika je odigrala Tanzanija in s tem demonstrirala moč regionalne sile.

V Burundiju in Ruandi je prišlo do značilnega medetničnega spopada med večinskimi Hutujci (v obeh državah okrog 80 % prebivalcev) in Tutsiji (ki sestavljajo 15 do 20 % prebivalstva). V stotih dneh

leta 1994 so hutujski ekstremisti zagrešili milijonski pogrom nad Tutsiji in sprožili val beguncev v Ugando ter Kongo. Begunci so v pokrajini Ituri dodatno zapletli že tako težke razmere, saj je bil Kongo že več desetletij v državljanski vojni različnih intenzivnosti. Vojna se je pričela zaradi odpora proti diktaturi Mobutu Sese Sekuju. Na dolgotrajnost konflikta v Kongu (nekdanji Zaire) je močno vplivala tudi invazija iz sosednje Angole, prav tako že več desetletij krizne države (13).

Nekdanjo portugalsko kolonijo Angolo, ki jo naseljuje okrog 90 etničnih skupin, pretresajo nemiri in državljanske vojne že od leta 1953. Tedaj se je oblikovala protikolonialna koalicija, ki se je kasneje razdelila v dve glavni politični sili (MPLA in FNLA). Nastopila sta proti kolonialni oblasti, ki pa je oblikovala gibanje UNITA. Desetletna državljanska vojna (1961 in 1971) se je končala z avtonomijo, pet let pozneje pa z neodvisnostjo Angole. Beg portugalskih kolonistov je poslabšal gospodarsko stanje, socialistična usmerjenost Angole pa je iskala zaveznike na Kubi in v Sovjetski zvezi. Rivalstvo med strujami in delovanje tujih sil so vodile v drugo državljansko vojno. Komaj



Slika 7: Zaradi uspešne razrešitve kriznih razmer lahko prebivalci Burkine Faso nemoteno opravljajo svoja vsakodnevna opravila (foto: Jurij Senegačnik).

dve leti po osamosvojitvi so angolske frakcije MPLA s kubansko podporo pričele neuspešno avanturo v sosednjem Zairu, z namenom osvojiti pokrajino Šaba, bogato z ležišči bakrove rude.

## Epilog: Afrika, kam?

Če je bilo dojemanje Afrike v preteklosti povezano predvsem z revščino in neurejenimi razmerami, ni nujno, da bi posamezne države v prihodnosti ne prevzele pomembnejše vloge v svetovnem gospodarstvu. Pri tem ne gre le za surovinsko osnovo, temveč tudi za vse pomembnejši delež določenih dobrin v svetovni proizvodnji (na primer tekstila, metalurških proizvodov). Afriškim državam manjkajo predvsem kapital, tehnologija in izkušnje. Povečana proizvodna moč azijskih in tudi latinskoameriških držav bo morala nujno skrbeti za širjenje tržišča svojih proizvodov. Tako je Afrika njihovo potencialno tržišče, kar v veliki meri dokazujejo zlasti vlaganja Kitajske in Indije. Prav zato nekateri v Afriki vidijo novi "eldorado". Nanj kažejo tudi uspešne tranzicije nekaterih držav, ki so uspele prebroditi domače krize, na primer Burkina Faso (20) in Južnoafriška republika kot nova gospodarska sila (2). Toda prihodnost afriškega gospodarstva je v veliki meri odvisna od njihove sposobnosti dviga iz družbene in politične periferije ter obvladovanja notranjih konfliktov.

Medtem ko je severni del Afrike v procesu intenzivnih političnih preobratov in ima zato notranjepolitična trdnost precejšnje možnosti za uspeh, je za srednji, t. i. podsahelski pas verjetnejši scenarij nadaljevanja sporov in odprtih medetničnih konfliktov. Kulturno prehodna Podsaharska Afrika utegne biti še naprej žrtev lastnih konfliktnih potencialov vezanih na medetnična in medkulturna razmerja, v katera bodo zaradi pomena strateških dobrin neusmiljeno vstopali veliki svetovni igralci. Zato je precej verjetno nadaljnje drobljenje držav, nastajanje paradržav in ostalih "avtonomnih" teritorijev (18). Podobno velja tudi za države tropske Afrike, ki pa imajo prednost v razpoložljivih možnostih za pridelavo hrane. Opisanih teženj politično-teritorialnega razvoja ni treba nujno vzeti kot nevarno zaostrovanje, čeprav skušajo velike sile prikazovati lokalne konflikte kot globalno grožnjo. Afriške države so v silni gospodarski, demografski in tudi politično-teritorialni dinamiki. Pojav paradržav je do neke mere nujno evolucionsko zlo, ki ga ni mogoče enostavno odpraviti ne z intervencionizmom in ne z dobrohotnimi gospodarskimi poizkusi. Afriki bo potrebno prisluhniti in ji na podlagi medcelinskega sodelovanja omogočiti lasten uspeh na domačih tleh. Evropsko-afriške odnose bo potrebno razrešiti bremena evropocentrizma in doumeti, da lahko modernizacija poteka tudi nekoliko na specifičen afriški način.



### Viri in literatura

1. Atlas der Globalisierung, 2003. Berlin.
2. Barber, J. 1999: South Africa in The Twentieth Century, Oxford.
3. Barnett, T. P. 2004: The Pentagon's New Map. War and Peace in the Twentieth-First Century. New York.
4. Birnbaum, M. 2002: Krisenherd Somalia. Das land des Terrors und der Anarchie. München.
5. Der Fischer Weltalmanach. Staatenlexikon. Alle Staaten der Welt auf einen Blick. 2006. Frankfurt.
6. Der Neue Fischer Weltalmanach 2012: Zahlen, Daten, Fakten. 2011. Frankfurt.
7. Draper, R. 2009: Somalija v razsulu. National geographic, 2009-2, Ljubljana.
8. Emmott, B. 2009: Rivals. How the Power Struggle between China, India and Japan will shape our next decade. London.
9. Ganster, P., Lorey, D. E. (ur) 2005: Borders and Border Politics in a Globalizing World. Lanham.
10. Hourani, A. 1992: A History of The Arab Peoples, New York.
11. Hutchinson, J., Smith, A.D. 1994: Nationalism. Oxford.
12. Kissinger H. A. 1996: Die Vernunft der Nationen. Über das Wesen der Außenpolitik. München.
13. Lacoste, Y. 2009: Geopolitique. La longue histoire d'aujourd'hui. Paris.
14. Lasseerre, F., Gonon, M. 2008: Manuel de Geopolitique. Enjeux de Pouvoir sur des Territoires. Paris.
15. Lawrence, J. 1994: The Rise and Fall of the British Empire. New York.
16. Parker, G. 1997: Zahodna Geopolitična misel v 20. Stoletju. Ljubljana.
17. Peterson, D. 2003: Inside Sudan. Boulder.
18. Rosecrance, R. N., Stein, A. A. 2006: No more States? Lanham.
19. Seitz, V. 2009: Afrika wird armregiert oder Wie man Afrika wirklich helfen kann. München.
20. Senegačnik, J. 2007: Burkina Faso. Geografski obzornik 54-2. Ljubljana.
21. White, G. W. 2004: Nation, State and Territory. Origins, Evolutions and Relationship. Lanham.
22. Zupančič, J. 2006: Geografski pristopi k proučevanju kriznih območij. Dela 26. Ljubljana.